

A HAZAI SZŐLŐFAJTAVÁLASZTÉK ÉRTÉKELÉSE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

ZILAI JÁNOS

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Kertészeti Egyetem, Budapest

A fajtaválaszték, a fajtaösszetétel elemzésekor abból kell kiindulnunk, hogy a szőlőtermesztésben a fajtaösszetétel az egyéves mezőgazdasági és kertészeti növényekhez viszonyítva csak nagyon lassan változtatható, módosítható. Ezenkívül szőlőtermesztésünk hazai adottságai is sajátosak.

A fajtaváltás szőlőtermesztésünk fejlesztésének egyik hatékony eszköze. A termesztéstechnológia fejlődése és a termésbiztonság fokozásának szükségessége ebben jelentős szerepet játszik.

Hazai szőlőtermesztésünk általános jellemzése

Klímánk szélsőséges. Időjárásunk alakulásában a kontinentális, az óceáni és a mediterrán éghajlati hatás érvényesül. Szőlőtermesztésünkben legfontosabb tényező a termelési biztonság. Ennek elsődleges meghatározója a környezet. A dunántúli és a dombvidéki területek lejtői és fennsíkjai lényegesen nagyobb termelési biztonságot nyújtanak, mint a Duna—Tisza-közi homoki és egyéb síkvidéki területek.

A termelési biztonság alakulását az optimális termőhely megválasztása mellett elsősorban a termesztett fajták, a fajtaösszetétel útján befolyásolhatjuk.

Viszonyaink között egy fajta akkor megfelelő, ha:

- biztonságosan beérik,
- elegendő cukrot termel,
- kielégítő vagy nagy a terméshozama,
- az intenzív tőkeművelési módokra alkalmas és
- bizonyos ellenállóképességgel rendelkezik.

A biztonságos beérést mindenekelőtt a szőlőfajták hőigénye határozza meg. Az igen korai fajták, pl. a Csaba gyöngye 1000, a koraiak, pl. a Szürkebarát 1250, a középérésűek, pl. a Rajnai rizling 1400, a késői érésűek, pl. a Furmint 1550, az igen késeiek, pl. az Itália 1600 °C aktív hőösszeget igényelnek a beérésükhöz, más szóval a fajta genetikailag megalapozott lehetséges cukorgyűjtésének eléréséhez.

Viszonyaink között az intenzív tőkeművelési módokra a biztonságosan beérő és viszonylag fagyűrő szőlőfajták alkalmasak.

Az ellenállóképesség terén a viszonylagos fagyűrőképességet és a bogyóhéj repedési készségét (rothadási hajlamot) kell szem előtt tartanunk.

A jelenlegi fajtaösszetétel

Az 1979-es adatok szerint a nagyüzemi szőlőültetvények területe 70 300 ha. Ennek 69%-a fehérbor szőlőfajtákból áll. A vörösbor szőlőfajták részaránya 14,5%. A nagyüzemi területből 16,5%-ban részesülnek a csemege-szőlőfajták.

A fehér borszőlőfajták közül 34% a korai érésű. A középérésűek 4,3%-ot, a későiek 61,7%-ot tesznek ki. Szembetűnő a középérésű szőlőfajták kicsi részaránya.

A vörösbor szőlőfajtákból közel 10% a korai érésű, 38% a középérésű, és 52%-ot tesz ki a későn érő fajták területe. Mind a fehér, mind a vörösbor szőlőfajták esetében túlnyomórészt későn érő fajtákat termesztünk.

A csemege-szőlők érésidő szerinti megoszlása kedvezőbb. Az igen korai érésű fajták a csemege-szőlő-terület 26%-át foglalják el. 67%-ban korai csemege-szőlőfajtákat termesztünk. A középérésű fajták aránya nem éri el az 1%-ot. A későn érők a csemege-szőlőfelület 6%-át foglalják el.

Az ismertett adatok szerint a fehérbor szőlőfajtáknál az igen korai, a korai és a középérésű fajták részarányát célszerű növelni. A vörösbor szőlőfajták esetében is kedvezőtlen hatású a későn érő fajták több mint 50%-os részaránya.

A háztáji és szakcsoporti szőlők fajtaösszetétele lényegesen kedvezőbb, ahol túlnyomó többségben korai érésű fajtákat találunk.

Az ültetvények jelenlegi üzemeltetési ideje 33 év. Ez évi 3%-os leírást jelent. Az ágazat szinten tartásához ennyi új ültetvény létesítésére lenne szükség.

Az ültetvények üzemelési ideje a nagyüzemekben tovább csökken. Kb. 25 évre rövidül, így a leírás, illetve a rotációs telepítés 4%-ra emelkedne. Ha az utóbbit a távlatilag kb. 50%-ot kitevő nagyüzemi felületre vesszük figyelembe, akkor évenként kb. 3500–4000 ha szőlőt kellene telepíteni.

Ezt a telepítési ütemet a III. ötéves tervidőszaktól kezdve egyetlen tervidőszakban sem teljesítettük.

Az ültetvénylétesítés e lassú üteme jelentősen fékezi a fajtaválaszték korszerűsítését is.

A fajtafenntartás és törzsültetvények

Az utóbbi évtizedekben a Szőlészeti és Borászati Kutató Intézetben, a Kertészeti Egyetem Szőlőtermesztési Tanszékén, a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Kertészeti Tanszékén indult meg a klón és klóntípus szelekció, valamint a honosítás. E munka eredményei alapján szőlőtermesztésünkben napjainkra teremtődött meg a klónokkal történő üzemi méretű fajtafenntartás lehetősége. A központi törzsültetvények területe jelenleg 77 ha. Az üzemi törzsültetvények elérik az 1360 ha-t.

A fajtaválaszték viszonylagos bősége hazánkban is indokolt. Az adott üzem fajtaösszetételének javítása mindenekelőtt a minőség és a termésbiztonság javítása végett alapos tervező, értékelő munkát kíván. Szélsőséges éghajlatunkhoz minden vonatkozásban alkalmas szőlőfajta alig van. A termésbiztonság szempontjából kedvezőtlen fajtatulajdonságokat egy-egy üzem egészére nézve kell mérlegelni. Üzemenként nagyobb érési, illetve szüretelési időtartamot biztosító fajtasort kell kialakítani. A megfelelő fajtasor nemcsak a termésmennyiség és beérési mustfok kedvezőbb alakulását biztosítja, hanem a rendelkezésre álló kézi munkaerő, gép- és eszközkapacitás és a feldolgozó üzem jó kihasználását teszi lehetővé, továbbá a musttárolás, erjesztés szakszerű kivitelezését is javítja.

Az igen korai és korai fajták esetében az évjárathatás kevésbé érvényesül. A Zenit, a CsF 259, a Szürkebarát fajtákat a kedvezőtlen 1980-as évben is 20—22 mustfokkal szüretelték, annak ellenére, hogy a cukorgyűjtést nagyrészt az évjárat határozza meg.

Az érési idő szerint üzemenként a 10% igen korai, 30% középérésű és 30% kései érésű fajtaarányt tekinthetjük optimálisnak. A jövő telepítéseiben az illatos fajták részarányát tovább kell javítanunk. Ehhez megfelelő fajtákkal rendelkezünk. A fajtasor meghatározásakor a szőlőfajták rothadásérzékenységének figyelembevétele kardinális tényező. Az illatos, kiváló zamattal rendelkező Chardonnayból, Rajnai rizlingből, ugyanígy az igen jó paramétereket mutató Rizlingszilvániból egyazon üzem nem telepíthet 100—150 hektárnál nagyobb felületet. Ugyanez mondható az igen zöldmunkaigényes Piros tramini és a Sauvignon fajtákra is. A rothadásra hajlamos Oportó villányi gazdaságban levő 200 hektárnyi felületéből adódó üzemi konzekvenciák szintén közismertek. Tehát az azonos érési időszak esetén a rothadásra érzékeny fajta mellett az érett termésüket hosszabb ideig tőkén tartható szőlőfajták fajtasorba állításáról is gondoskodni kell.

A törzsültetvények elemzése alapján elmondhatjuk, hogy néhány fontos fajtából, klónból a szaporítóanyag-termesztési igényeket a törzsültetvényekkel nagyrészt kielégíthetjük.

A szőlő- és gyümölcsstermesztésről, valamint a borgazdálkodásról szóló rendelet tartalmazza a borvidéken, a jó bortermő helyeken és a csemegezőlő termelő körzetekben telepíthető és nem telepíthető szőlőfajtákat.

A jegyzék szerint az utóbbi években a telepíthető fajták száma több esetben indokolatlanul nőtt. Néhány nem termesztett fajtát a közeljövőben törölnék a fajtajegyzékből. Megítélésünk szerint a fajták 4 csoportba sorolása felesleges. Elegendő lenne „a telepítésre javasolt” és a „nem telepíthető” kategória.

Külön megjegyezzük, hogy az Alföldi borvidéken és a jó bortermő helyek egy részén a Zalagyöngye és a többi interspecifikus fajta széles körű elterjesztése indokolt.

Termesztett fajtáink értékelése

A Kertészeti Egyetem Szőlőtermesztési Tanszékén Csepregi kollégámmal a szőlőfajták nagyüzemi termesztési értékének vizsgálatával közel két évtizede foglalkozunk.

A két termőhely közül a gyöngyösi kísérleti hely a dombvidéki nagy termésbiztonságú borvidékekre, a szigetcsépi az időjárási károktól rendszeresen sújtott, az alföldi borvidékre jellemző nagy termelési kockázatú ökológiai adottságokkal rendelkezik.

A *beérési mustfok* a borszőlőfajták értékét elsődlegesen meghatározó tényező. A csemege-szőlők mustfoka pedig a cukor—sav arány alakulásában fontos. Mivel viszonyaink között a bogyóhéj repedés (rothadás) miatt az évjáratok többségében a csemege-szőlőkből is bort készítünk, a mustfok alakulása ez esetben sem közömbös. Kísérleteinkben a hagyományos fajták közül a legnagyobb mustfokot a Szürkebarát fajta adta (21,8°). Ezután a Chardonnay, a Piros tramini, a Korai piros veltelini, a Leányka következett. Számos új fajta a Szürkebarátot minden évben 2—3 mustfokkal is megelőzi. Ilyenek a Zenit, a Badacsony 8, a Badacsony 2, a Bianca.

A *termésmennyiséget* illetően a két termőhelyen az összehasonlítható 9 évet alapul véve a tömegbor-szőlőfajták Gyöngyösön 14—23 t/ha, Szigetcsépen 6—12 t/ha termést adtak. Szigetcsépen az ismételt fagykárok elsősorban a fagyérzékeny tömegbor szőlőfajták hozamait rontották.

Gyakorlatilag Szigetcsépen a Mézes, az Ezerjő, a Piros szlanka, a Pozsonyi, a Kövidinka, az Izsáki fajták esetében a 9 évre vonatkoztatva fele termést kaptunk. A tömegbor-szőlőfajták az október közepén végzett szürettel a jó évjáratokban is több mustfokkal lemaradtak, a rossz évjáratokban pedig elfogadhatatlan minőséget (11—13 mustfok) adtak.

Az új fajták közül nagy hozamú az Ezerfürtű, a Jubileum 75, a Zala gyöngye, a Vértes csillaga, a Lakhegyi mézes, a CsF 47-es, a Zweigelt rebe, a Rubintos.

A *savtartalom* a borszőlőfajták fontos értékmérője. A kemény karakterű fajták teljes érettség esetén is megőrzik savaikat (Chardonnay, Sauvignon, Pinot blanc, Rajnai rizling). Ez a fehérborszőlők esetében előnyös tulajdon-

ság. A kiemelkedő cukorgyűjtés mellett megőrzik savaikat a Zenit, a Badacsony 8, a Cserszegi fűszeres, a Kunleány, a Vértes csillaga fajták is. Tehát ezek is kemény karakterű borokat adnak.

Tipikusan lágy karakterűek a Piros tramini, az Ottonel muskotály, a Korai piros veltelini, a Rizlingszilváni. Az új fajták között szintén könnyen elveszti savát a Badacsony 2 és az R 49 számú fajta.

Harmonikus savösszetétel jellemzi a Szürkebarát, a Zöld szilváni, a Piros veltelini, a Zöld veltelini, a Királyleányka borát. Az új fajták közül szintén harmonikus savakkal jellemezhető az Ezerfürtű, a Jubileum 75, a Zala gyöngye, a CsF 259, a Göcseji zamatos.

Az *illat, zamategyagok* fontos értékmérő tulajdonságok. Illatos fajták a muskotályok, a Piros tramini, a Sauvignon, a Chardonnay, a Rajnai rizling. Az új fajták közül ugyancsak illatos bort ad a Cserszegi fűszeres. Szép zamat jellemzi a Szürkebarát, a Piros veltelini, a Pinot blanc borát. Az új fajták közül a Zenit, a Zala gyöngye, az Ezerfürtű, a K 13, a Királyleányka, a CsF 259, a Göcseji zamatos, a Bianca, a Kunleány, a Kunbarát, az Ezerfürtű szintén szép zamatokkal rendelkeznek.

Különleges zamat nélküli a Chasselas, a Zöld veltelini bora. Ebbe a kategóriába tartozik a Lakhegyi mézes és a Vértes csillaga fajta.

A *rothadásérzékenységet* a „rothadási értékkel” fejezzük ki. Ez a szüret idején a repedt, töppedt vagy elbarnult bogyók százalékos részarányát jelenti. A vizsgált minőségi fajták közül rothadásra legérzékenyebbnek a Rizlingszilváni bizonyult. 12 éves átlagban a bogyók 37%-a mutatott károsodást. Ugyancsak erősen rothadékonny fajták a Sárga muskotály, a Piros cirfandli, a Korai piros veltelini, a Rajnai rizling, a Chardonnay fehér és a Kadarka, Oportó, Medoc noir vörösbor-szőlőfajták. A csemege-szőlőfajták közül rothadásra érzékeny a Cardinál, a Szőlőskertek királynője muskotály, a Csaba gyöngye. Az új fajták között erősen rothadó fajta nincsen.

A kísérleti ültetvényekben a rothadással szembeni legnagyobb ellenállóságot a Zöld veltelini, a Piros tramini, a Kövidinka, a Kékfrankos, a Cabernet fajták mutatták. Az új fajták közül rothadásellenállósággal különösen kitűnik a Jubileum 75, a Zala gyöngye, a Kunleány, a Rubintos, a Bianca, az R 10 és az R 49.

A vörösbor-szőlőfajták esetében az elmondottakon kívül fontos értékmérő tulajdonság a *színanyag mennyisége*, amelyet ugyanazon fajta esetében az évjárat jelentősen meghatároz. Jó színanyagképzésről beszélhetünk a Kékfrankos, a Cabernet, az Oportó, a Merlot esetében. Az új fajták között a Zweigelt rebe, a Rubintos, a Magyarfrankos szintén kielégítő mennyiségű színanyagot termel. A Bíborkadarka és a Kármin fajták festőszőlők, azaz a bogyóhúsuk is gazdag színanyagban.

A fajták értékét jelentősen befolyásolja a *viszonylagos fagytűrőképességük*. A hagyományos fajták közül a Rajnai rizling, az Olasz rizling, a Char-

donnay, a Piros tramini, a Cabernet közismerten viszonylag fagyűrők. Az új fajták közül a Kunleány, a Kunbarát, Jubileum 75, Ezerfürtű, Zalagyöngye, Bianca hasonlóan jó téli hidegtűrőképességgel rendelkeznek.

Fel kell viszont figyelni a Zenit és a Göcseji zamatos fagyérzékenységre.

Összefoglalás

A fajtaválaszték tudatos alakításához ki kellene emelni, s esetleg jobban dotálni azokat a fajtákat, amelyek nagymértékű elterjesztése szinte minden borvidéken indokolt.

Ilyenek a Chardonnay, Ezerfürtű, a Fehér burgundi a Jubileum 75, a Király leányka, az Ottonel muskotály, a Piros tramini, a Rajnai rizling, a Rizlingszilváni, a Szürkebarát, a Sauvignon, a Zenit, a Zöld veltelini fehérborszőlő — a Bíborkadarka, a Cabernet, a Kékfrankos, a Rubintos, a Magyarfrankos, a Merlot, az Oportó, a Pinot noir, a Zweigelt rebe vörösborszőlő- és a Chasselas, az Irsai Olivér és a Favorit csemegeszőlőfajták.

Az alföldi borvidék jövője jelentős mértékben attól is függ, hogy a nagyobb fagyűrőképességű és a termést jól regeneráló interspecifikus fajtákhoz (pl. Kunleány, Zalagyöngye) hasonló vagy az ezeknél még értékesebb fajták milyen ütemben terjeszthetők el.

Várható néhány újabb minőségi borszőlőfajta bevezetése. Ilyenek pl. az Intézeti 6, a Cserszegi fűszeres, a CsF 47, a CsF 259, a Cs 2, az M 26 stb.

A késői érésű szőlőfajták jövőbeni telepítése egyre problematikusabb. Jelenlegi fajtaösszetételünk nagyobb részét éppen a legnagyobb üzemekben e fajták teszik ki, s egyre súlyosabb problémákat okoznak.